

Paweł Prüfer, *Metamorfoza społeczeństwa. Zarys teorii maturacjonizmu linearno-cyklicznego*, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2020, ss. 438.

Książka Pawła Prüfera pod tytułem *Metamorfoza społeczeństwa. Zarys teorii maturacjonizmu linearno-cyklicznego* jest oryginalnym przedsięwzięciem intelektualnym, w którym podjęta zostaje autorska próba opisu i zrozumienia współczesnej rzeczywistości społecznej. Autor wykazuje się przy tym ogromną erudycją, wykorzystując w sposób twórczy nie tylko klasyków socjologii, czy różne perspektywy socjologiczne, ale również ujęcia i dyskursy filozofii czy etyki społecznej, celem uczynienia swojej refleksji jeszcze bardziej heurystyczną. W efekcie Czytelnik otrzymuje fenomenalnie skonstruowaną polifonię perspektyw analitycznych z obszaru nauk społecznych i humanistycznych, na której tle została zaproponowana autorska teoria maturacjonizmu linearno-cyklicznego.

Fundamentem, na którym Paweł Prüfer osadza swoją teorię, jest konstatacja, iż rzeczywistość społeczna wraz z tworzącymi ją jednostkami, ulega ciągłym i wieloaspektowym przekształceniom, które mają swoją dwuwymiarową logikę. Z jednej strony, procesy metamorfozy społecznej mają wymiar ilościowy, wyrażony poprzez jego ukierunkowanie na pewien postęp społeczny. Z drugiej strony, procesy metamorfozy mają również wymiar jakościowy, wyrażony poprzez powtarzalność pewnych elementów społeczeństwa. Powtarzalność rozumiana jest tutaj jako „konieczność referencji ku świadomemu łączeniu dążenia do udoskonalania z tym, co było doskonałe dawniej, a obecnie zostało uznane za wątpliwe w kwestii aktualności” (s. 40). W założeniu Autora proces zmiany społecznej będzie odbywać się w kontekście pewnej ciągłości historycznej, w której cały czas istnieje potrzeba nie tylko „otwarcia się” na to co nowe, ale również na nowo przemyślenia tego, co już było. Tak rozumiane kierunkowe procesy przekształceń mają prowadzić do „udoskonalania” w społeczeństwie tego, co ponadczasowe i uniwersalne. W konsekwencji cały proces zmiany zarówno na poziomie społeczeństwa jak i jednostki można wyrazić poprzez tytułową ideę maturacjonizmu, która oscyluje „wokół problematyki trwałości i zmienności, terażniejszości i przeszłości, tworzenia i odtwarzania” (s. 50).

W perspektywie zaproponowanej teorii została skonstruowana cała książka, która składa się z dziesięciu rozdziałów uporządkowanych w ramach dwóch zasadniczych części. Każda z części publikacji odwołuje się do innej, ważnej dla Autora kategorii socjologicznej, jaką jest kategoria refleksyjności oraz kategoria relacyjności, które stanowią tło dla dalszych analiz.

W pierwszej części, zatytułowanej *Linearność i cykliczność w dojrzywaniu społeczeństwa – horyzont refleksyjności*, podjęte zostały rozważania nad rolą refleksyjności w procesie dojrzywania społeczeństwa w logice linearno-cyklicznej. W tej części Autor dokonuje podstawowej dla analizy refleksyjności konstatacji: „Człowiek jest zdolny do refleksji. Nie zawsze jednak dysponuje kompetencją refleksyjności. Pierwsza wydaje się domeną każdej istoty homo sapiens – rzecz przychodzi ad hoc i naturalnie. Druga domaga się intencjonalności i wysiłku twórczego” (s. 186). W części tej czytelnik może się zapoznać ze znakomicie przeprowadzonym i oryginalnie zinterpretowanym przeglądem teoretycznej

konceptualizacji refleksyjności, z jaką możemy się spotkać u takich socjologów jak między innymi U. Beck, A. Giddens, S. Lash czy P. Donati. Po dokonaniu tego „refleksyjnego spojrzenia na refleksyjność” (s. 201), Autor proponuje własną „ideę refleksyjności metamorficznej” (s. 201).

Jak pisze, refleksyjność tego typu pojawia się jako pewna zdolność jednostek do mierzenia się „z pragmatycznymi zadaniami codzienności” (s. 204). A dalej stwierdza, „refleksyjność metamorficzna nie pojawiłaby się, gdyby się nie wyłonił problem, gdyby nie pojawiała swego oblicza kłopotliwa rzeczywistość” (s. 206). W tym kontekście refleksyjność będzie pewną krytyczną postawą wobec rzeczywistości społecznej. Jednocześnie tego typu refleksyjność, pozwalająca zrozumieć świat „tu i teraz” oraz projektująca potencjalne przyszłe zdarzenia (wymagające działań korekcyjnych), nie będzie się realizować tylko na linii czasu od teraźniejszości do przyszłości, ale będzie odwoływać się również do przeszłości. „Paradoksalnie, to właśnie przeszłość staje się głównym punktem odniesienia zarówno dla aktualizowanych, jak i projektowanych zdarzeń” (s. 217).

Omawiając kategorie refleksyjności w perspektywie teorii maturacjonizmu linearno-cyklicznego, Paweł Prüfer poświęca szczególną uwagę wybranym aspektom rzeczywistości społecznej. Podjęte analizy odnoszą się do tak fundamentalnych mechanizmów dla rozwoju społeczeństwa jak wychowanie i socjalizacja, ale również analizowane są w kontekście tak ważnych dla Autora obszarów życia społecznego jak religia i nauka.

Druga część publikacji została poświęcona metamorfozie społeczeństwa w perspektywie relacyjności. Czytelnik znajdzie tutaj próbę zmierzenia się z klasycznym problemem socjologicznym dotyczącym po pierwsze ontologii społeczeństwa i jednostki, a po drugie, co wynika z pierwszego, właściwą epistemologią tych dwóch bytów. Autor relacjonując różne sposoby rozwiązania tych podstawowych dla dziedziny problemów nie udziela jednoznacznych rozstrzygnięć. Na przykład rozważając problem między realizmem socjologicznym a konstruktywizmem społecznym pisze tak: „Należy więc raczej przyjąć za zasadne, a więc także zbliżone do prawdy, socjologiczne przekonanie o różnorodności poznania socjologicznego właśnie w odniesieniu do jednostki i społeczeństwa, a także do poznania oddzielnie i razem tego, co jest i co może stanowić prawdę. Będzie więc ona zarówno prawdą poznania i interpretacji o charakterze refleksyjnym (powrót, analiza oraz uświadomienie sobie własnych procesów docierania do prawdy), jak i próba deskrypcyjnego jedynie konceptualizowania i operacjonalizowania faktorów i idei, które są pochodną przekonań o prawdzie” (s. 245). Tego typu zabieg, w efekcie którego Czytelnik musi sam sobie odpowiedzieć na te jakże fundamentalne pytania dla każdego badacza społecznego, bez wątpienia należy uznać za trafny.

Jednak niezależnie od tego, jakie przyjmujemy stanowiska ontologiczno-epistemologiczne, w przekonaniu Autora jesteśmy w stanie wskazać, zarówno po stronie struktury społecznej jak i sprawczości jednostki, potencjał metamorficzny. Szczególnie ujawnia się on w ramach wzajemnego oddziaływania, które jest interpretowane w perspektywie relacyjności. W tej perspektywie kolejny raz Paweł Prüfer mierzy się z problemem wychowania, które traktuje jako przestrzeń budowania relacji społecznych jak i relacyjności, w czym widzi fundament procesów metamorficznych. Dodatkowo lektura tej części

publikacji pokazuje w sposób przekonujący, iż perspektywa metamorficznej relacyjności może być twórcza w opisie i wyjaśnianiu takich zjawisk, jak na przykład religia, która w swej istocie jest przestrzenią relacji zarówno horyzontalnych jak i wertykalnych.

Intersującym aspektem w omawianej części książki jest postrzeżenie roli socjologii jako dyscypliny naukowej. Jak zauważa Autor, w socjologii tkwi ogromny potencjał krytyczny wobec zastanej rzeczywistości społecznej. Socjologia ma za zadanie nie tylko pomóc w zrozumieniu, czym jest społeczeństwo i jakie jest w nim miejsce jednostki, ale powinna być również narzędziem zmiany świata na lepsze. Program tak rozumianej socjologii wyrazić może następujący fragment: „Dziś socjologii staje się często bazą interpretacyjną dla inklinacji metamorficznych tych badaczy, którzy chcieliby zdecydowanie przekroczyć wąskie granice jej kompetencji i oddziaływania. Chcieliby także, by socjologia dzisiejsza, stając się tą, która w przyszłości miałaby dostarczyć więcej niż dotychczas wartości zdolnych przemieniać świat społeczny na lepsze, może wiele w tej kwestii zyskać, lokując się w kontekście <spotkania>, relacji, otwarcia, wyzbywania się egoizmu, koncentrowania się na ludzkim i relacyjnym wymiarze życia społecznego, skupiając się na powiązaniu między działaniem a refleksją, czyli wydobywaniu z aktywności społecznych ich jakości wymiaru aksjonormatywnego” (s. 337). W tak zarysowanym obrazie roli socjologii widoczne jest charakterystyczne dla twórczości Pawła Prüfera odejście od tradycji dyskursu socjologicznego, którego wyrazem był weberowski postulat wolności od wartościowania. Proponowana perspektywa „prognostyczno-wartościująca” ma być wyrazem zaangażowania i troski Autora o dobro wspólne, a Czytelnik może ją traktować jako zachętę do wzięcia odpowiedzialności za otaczającą go rzeczywistość.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden walor publikacji. Książka w swej wymowie ujawnia humanistyczny dyskurs, w którym przywracana jest sprawczość jednostek. Oczywiście obraz, jaki wyłania się z lektury książki, zakorzenia biografie jednostki w szerszej perspektywie społeczno-historyczno-geograficznej. Jednak przyjęta perspektywa postrzegania jednostki, która w tradycji socjologicznej wiąże się z koncepcją wyobraźni socjologicznej, nie prowadzi to przyjęcia jakiegось fatalizmu czy bierności. Wręcz przeciwnie. Aktywność jednostek widziana w relacyjnym sprzężeniu ze strukturami społecznymi, wyrażającymi elementy międzypokoleniowe w formie uniwersalnej jak i historycznie ukonkretnionej, jest podstawowym podmiotem przekształceń społeczeństw. W tym kontekście książka może być wartościowa poznawczo nie tylko dla teoretyków życia społecznego, ale również dla praktyków.

Walorem, ale i pewnym mankamentem książki może być zaawansowany język teoretyczny, który wyraża imponującą erudycję Autora oraz wielowątkowość i wieloaspektowość samej analizy. Powoduje to, iż lektura książki dla osób bez odpowiedniego przygotowania i kompetencji może nastroczać pewne trudności poznawcze. A jak to już zostało zauważone, zaproponowane ujęcie teoretyczne może być również wielce inspirujące dla praktyków życia społecznego.

Podsumowując Czytelnik otrzymuje książkę, która jest ważnym głosem we współczesnych debatach nad społeczeństwem i miejscem w nim jednostek. Proponuje własne teoretyczne spojrzenie na rzeczywistość społeczną, silnie zakorzenione w szerokiej

tradycji teoretycznej nauk społecznych i humanistycznych. Podejście, w którym Autor charakteryzuje się zaangażowaniem i pasją do przedmiotu swoich badań oraz które prowokuje Czytelnika do własnej refleksji nad otaczającą go rzeczywistością i zaangażowania się w nią.

Łukasz Budzyński